

ACTA CARPATHICA OCCIDENTALIS

Příroda Západních Karpat

Muzeum regionu Valašsko, Vsetín
Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně

Mech *Plagiopus oederianus* stále roste ve Štramberském krasu *The moss Plagiopus oederianus still grows in the Štramberk Karst*

Petr Kocián¹ & Svatava Kubešová²

¹Nerudova 5, CZ-74101 Nový Jičín; e-mail: petr.kocian@kvetenacr.cz

²Botanické oddělení, Moravské zemské muzeum, Hviezdoslavova 29a, CZ-602 00 Brno; e-mail: skubesova@mzm.cz

Keywords: Czech Republic, limestone, Moravia, Red listed bryophyte

Abstract: In 2013, the moss *Plagiopus oederianus* was recorded close to the Šipka cave on Kotouč hill, near the town of Štramberk in northern Moravia (Czech Republic). On Kotouč hill, the species was first noted by V. Spitzer in 1889, the latest record dates back to 1953 when it was collected by J. Jedlička. In 2014, the *P. oederianus* population was studied in detail. It grows on a limestone rock, sporophytes were developed and the population consists of 78 patches with total area of 1.185 m². *P. oederianus* occurs on the site together with *Brachythecium glareosum*, *B. tommasinii*, *Ctenidium molluscum*, *Didymodon fallax*, *Encalypta streptocarpa*, *Fissidens dubius*, *Leiocolea bantriensis*, *Mnium stellare*, *Exsertotheca crispa*, *Pedinophyllum interruptum*, *Plagiochila porelloides*, *Plasteurhynchium striatulum*, *Reboulia hemisphaerica*, *Schistidium crassipilum*, *Thamnobryum alopecurum* and *Tortella tortuosa*.

ÚVOD

Mech vlášenitka Oederova (*Plagiopus oederianus* (Sw.) H. A. Crum et L. E. Anderson, syn. *Bartramia oederiana* Sw.) je jediným zástupcem rodu *Plagiopus*, čeleď Bartramiaceae, na území České republiky a také na území severní a střední Evropy. Rod *Plagiopus* je rozšířený po celém světě s výjimkou Antarktidy (BURYOVÁ 2011; GRIFFIN 2013).

V České republice roste *P. oederianus* na vlhčích, zejména stinných vápencových (případně na báze bohatých) skalách, v nížinách až horách. Nacházíme jej vzácně ve vápencových oblastech. V současnosti je známý z několika míst v Jeseníkách, na Králickém Sněžníku, v Krkonoších a Krkonošském podhůří, v Moravském krasu, dále ze dvou lokalit na Tišnovsku (PLÁŠEK et al. 2004; ZMRHALOVÁ 2008; BURYOVÁ 2011; KUČERA 2011; KUČERA et al. 2011).

Na první pohled připomíná *P. oederianus* známější mech kulistec jablíčkovitý (*Bartramia pomiformis* Hedw.). Ostatně oba mechy náležejí

do stejné čeledi a často dochází k jejich záměnám. Oba vytváří trsy ze vzpřímených, nepravidelně větvených lodyh, nasivělé barvy a mají úzké, kopinaté listy (za sucha pokroucené). Klíčovým znakem pro odlišení jsou buňky listů bez papil (avšak s kutikulou jemně rýhovanou řadami drobných papilek) u *P. oederianus* oproti papilnatým až mamilnatým buňkám u rodu *Bartramia*. Štět má *P. oederianus* přímý až zahnutý, tobolku kulovitou a jen mírně nachýlenou (BURYOVÁ 2011).

V roce 2013 byl prvním autorem *P. oederianus* nalezen ve Štramberku, odkud byl udáván již dříve. Cílem našeho příspěvku je popis současného výskytu tohoto vzácného mechu ve Štramberku, doplněný o přehled historických údajů.

METODIKA

Mech *P. oederianus* byl zaznamenán nedaleko jeskyně Šipka na jaře 2013 a následující rok jsme prozkoumali velikost populace a zjistili doprovodné druhy mechorostů. Protože může

Obr. 1 – Mech *Plagiopus oederianus* – detail trsu; lokalita Štrambersk (18.IV.2013, foto P. Kocián).

Fig. 1 – Moss *Plagiopus oederianus* – detail of the patch; Štrambersk locality (18.iv.2013, photo P. Kocián).

docházet k záměnám *P. oederianus* a *B. pomiformis*, uvádíme i literární zmínky k posledně jmenovanému druhu. Lokalita je zařazena do kvadrantu středoevropského síťového mapování o velikosti $\frac{1}{4}$ základního pole (SLAVÍK 1971), zápis souřadnic je v systému WGS-84. Herbářové doklady jsou uloženy v herbáři Moravského zemského muzea v Brně (BRNM). Nomenklatura mechorostů a stupeň ohrožení udáváme podle seznamu a červeného seznamu bryoflorý ČR (KUČERA et al. 2012).

VÝSLEDKY A DISKUZE

Ve Štrambersku byl *P. oederianus* poprvé sbírán V. Spitzerem v roce 1889 (SPITZER 1889; MATOUSCHEK 1901). OTRUBA (1930) přebírá tento Spitzerův nález a udává *P. oederianus* pořídil ze Skalek (vápencové lomy v jihovýchodní části města, dnes nazývané Dolní a Horní Kamenárka), častěji kolem Šipky a na západní straně Kotouče (ta byla v 60. letech 20. stole-

tí zničena postupující těžbou v lomu Kotouč). JEDLIČKA (1953) jej zmiňuje ze Šipky a ze skalek pod Jaroňkovým pomníkem (vše v nynější NPP Šipka). DUDA & PILOUS (1997, 1998) výskyt druhu neověřili, zmiňují pouze starší literární a herbářové údaje.

První zmínku o výskytu *B. pomiformis*, kterou bychom mohli vztáhnout k vrchu Kotouč, uvádí KALMUS (1867) – Štrambersk („Stramberg“). OTRUBA (1930) tento údaj přebírá, avšak dodává, že v současnosti nebyl tento mech pozorován. JEDLIČKA (1953) jej nezmiňuje a DUDA & PILOUS (1998) se domnívají, že údaj o jeho výskytu ve Štrambersku je pochybný (a pravděpodobně se jedná o záměnu s *P. oederianus*). V nedávné době zaznamenal výskyt *B. pomiformis* v NPP Šipka pouze PLÁŠEK (2008).

Současnému výzkumu bryoflorý Štramberska se intenzivněji věnuje Z. Hradílek (HRADÍLEK 2006), který se však systematicky zaměřuje na území dobývacího prostoru lomu Kotouč a na

Obr. 2 – Lokalita mechu *Plagiopus oederianus* ve Štramberku, vápencová skalka pod jeskyní Šípka (18.IV.2013, foto P. Kocián).
Fig. 2 – Locality of moss *Plagiopus oederianus* in Štramberk, limestone rock under Šípka cave (18.IV.2013, photo P. Kocián).

bývalé vápencové lomy na Skalkách. Mech *P. oederianus* však ve Štramberku dosud nezaznamenal (Z. Hradílek, pers. comm., 2013). Na území NPP Šípka provedl poslední ucelený průzkum bryoflóry PLÁŠEK (2008), který však také *P. oederianus* neuvádí. Naopak zaznamenal mech *B. pomiformis* v lesních společenstvech s výchozy skalek a balvanů (nikoliv u jeskyně Šípka). Pro ujasnění jsme si vyžádali od V. Pláška vzorek, jehož revizí jsme potvrdili Pláškův údaj o výskytu druhu *B. pomiformis* ve Štramberku.

Popis lokality: 6474b, Štramberk (distr. Nový Jičín): NPP Šípka, skalní výchoz pod jeskyní Šípka, 0,5 km J JV kostela sv. Jana Nepomuckého, 49°35'15,7"N, 18°07'08,9"E, 430 m n. m. (18.IV.2013, leg. P. Kocián, rev. Z. Hradílek, BRNM, 22.III.2014, leg. S. Kubešová, BRNM).

Mech *P. oederianus* roste na skalním výchozu pod jeskyní Šípka podél turistické stezky, která směřuje k jeskyni. Skalní výchoz je orientovaný

k severu, je obklopený a částečně stíněný listnatým lesem a většina skály je pokrytá mechovou vegetací. V roce 2013 byly z částí skalního výchozu odstraněny náletové dřeviny a došlo k poměrně rozsáhlému odkrytí a prosvětlení skalní stěny. Dřívější hustý porost mladých dřevin byl patrně důvodem, proč nebyl mech na daném místě jinými badateli zaznamenán (přestože jeskyně Šípka a její okolí byly předmětem terénního bryologického průzkumu).

Populace mechu *P. oederianus* se vyskytuje na skalní stěně roztroušeně na více místech na ploše 10 m × 8 m. Vytváří větší porosty (max. 2000 cm²) či menší trsy (min. 4 cm²), nejčastější jsou trsy veliké 50 cm². Napočítáno bylo 78 trsů o souhrnné ploše 1,185 m². V okolí jeskyně Šípka a na přilehlých skalkách nebyl druh při obecném průzkumu zaznamenán. V době nálezů byl mech plodný. Na skalní stěně rostl společně s těmito mechorosty: *Brachythecium glareosum*, *B. tommasinii*, *Ctenidium mollu-*

scum, *Didymodon fallax*, *Encalypta streptocarpa*, *Fissidens dubius*, *Leiocolea bantriensis*, *Mnium stellare*, *Exsertotheca crispa*, *Pedinophyllum interruptum*, *Plagiochila porelloides*, *Plasteurhynchium striatulum*, *Reboulia hemisphaerica*, *Schistidium crassipilum*, *Thamnobryum alopecurum* a *Tortella tortuosa*. Z toho jedna játrovka je zařazená do červeného seznamu – *Reboulia hemisphaerica* (LR-nt), dva druhy – játrovka *Pedinophyllum interruptum* a mech *Plasteurhynchium striatulum* – jsou hodnocené jako neohrožené vyžadující pozornost (LC-att).

P. oederianus patří podle nejnovějšího přehledu bryoflorý ČR (KUČERA et al. 2012) mezi ohrožené mechorosty a je zařazen do kategorie zranitelných druhů (VU). Je důležité, aby jeho výskytu byla při péči o chráněné území NPP Šípka věnována pozornost. Lokalita se sice nachází u turisticky využívané stezky směřující k jeskyni Šípka, ale přímé ohrožení od turistů nehrozí, snad jen neuváženým lezením po skalní stěně.

PODĚKOVÁNÍ

Za revizi určení prvního dokladu *P. oederianus* (2013) děkujeme Z. Hradílkovi. Recenzentům velmi děkujeme za podnětné připomínky. Podíl S. Kubešové na předložené práci vznikl za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Moravské zemské muzeum (DKRVO, MK000094862).

LITERATURA

BURYOVÁ B. (2011): *Plagiopus* Brid. – vlášenitka. In: KUČERA J. (ed.): *Mechorosty České republiky, on-line klíče, popisy a ilustrace*, <http://botanika.bf.jcu.cz/bryoweb/klic/genera/plagiopus.html> (accessed 1 November 2013).

DUDA J. & PILOUS Z. (1997): *Mechorosty Štramberka a okolí* – 1. *Časopis Slezského Zemského Muzea* (A), 46: 209–218.

DUDA J. & PILOUS Z. (1998): *Mechorosty Štramberka a okolí* – 2. *Časopis Slezského Zemského Muzea* (A), 47: 65–87.

GRIFFIN D. (2013): *Plagiopus oederianus* – Bryophyte Flora of North America, Vol. 2, http://www.efloras.org/florataxon.aspx?flora_id=50&taxon_id=250062094 (accessed 1 November 2013).

HRADÍLEK Z. (2006): Předběžný seznam mechorostů Štramberka a okolí na základě dosud publikovaných nálezů. Ms., 9 pp. [Depon. in: Botanická zahrada a arboretum Štramberk.]

JEDLIČKA J. (1953): Příspěvek k poznání mechorostů Kotouče u Štramberka a okolí. *Přírodovědecký sborník Ostravského kraje*, 14: 333–367.

KALMUS J. (1867): Vorarbeiten zu einer Cryptogamenflora von Mähren und österr. Schlesien. IV. Laubmoose. *Verhandlungen des naturforschenden Vereines in Brünn*, 5: 184–236.

KUČERA J. (ed.) (2011): Zajímavé bryofloristické nálezy XVI. *Bryonora*, 48: 59–67.

KUČERA J., KUČEROVÁ V., KUBEŠOVÁ S., HOLÁ E., VICHEROVÁ E., ŠTECHOVÁ T. & JANDOVÁ J. (2011): Bryofloristický příspěvek z Tišnovska. *Bryonora*, 48: 4–10.

KUČERA J., VÁŇA J. & HRADÍLEK Z. (2012): Bryophyte flora of the Czech Republic: updated checklist and Red List and a brief analysis. *Preslia*, 84: 813–850.

MATOUSCHEK F. (1901): Bryologisch-floristische Beiträge aus Mähren und Oest. Schlesien. I. *Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn*, 39: 19–64.

OTRUBA J. (1930): Květena Štramberka. Městská rada ve Štramberku, Příbor, 117 pp.

PLÁŠEK V. (2008): Inventarizační průzkum mechorostů NPP ŠÍPKA. Ms., 19 pp. [Depon. in: Správa CHKO Poodří, Studénka a AOPK ČR, Praha.]

PLÁŠEK V., KUČERA J. & ZMRHALOVÁ M. (2004): *Mechorosty zaznamenané v průběhu 11. jarního setkání bryologicko-lichenologické sekce v Rychlebských horách*. *Bryonora*, 33: 12–19.

SLAVÍK B. (1971): Metodika síťového mapování ve vztahu k připravovanému fytogeografickému atlasu ČSR. *Zprávy Československé botanické společnosti*, 6: 55–62.

SPITZER V. (1889): *Kotouč u Štramberka*. *Vesmír*, XVIII: 138–139, 147–148.

ZMRHALOVÁ M. (2008): Seznam mechorostů české strany Králického Sněžníku. *Acta Musei Richnoviensis (Sect. natur.)*, 15(1): 6–42.

Články | Articles

DECKEROVÁ Helena & ŠUHAJ Jiří: Výskyt chřapáče kalíškovitého (<i>Helvella leucomelaena</i>) ve Slezsku a na severní Moravě (Česká republika) - - - - -	3
DECKEROVÁ Helena, ŠUHAJ Jiří & POLČÁK Jiří: Rozšíření muchomůrky šupinaté (<i>Amanita cecilliae</i>) ve Slezsku a na severovýchodní a střední Moravě (Česká republika) - - - - -	12
KOCIÁN Petr & KUBEŠOVÁ Svatava: Mech <i>Plagiopus oederianus</i> stále roste ve Štramberském krasu - - - - -	20
DÍTĚ Daniel & ELIÁŠ Pavol jun.: Rozšírenie ostrice vláskovitej (<i>Carex capillaris</i>) na Slovensku - - - - -	24
TURIS Peter & VALACHOVIČ Milan: Sekundárne lesné spoločenstvá s <i>Pinus nigra</i> na Slovensku - - - - -	33
KOCIÁN Petr: První nálezy invazního starčku úzkolistého (<i>Senecio inaequidens</i>) na dálnicích a rychlostních silnicích Moravy a Slezska (Česká republika) - - - - -	46
KOCIÁN Petr: Pelyněk Tournefortův (<i>Artemisia tournefortiana</i>) – dálniční druh na území České republiky? - - - - -	56
TRÁVNÍČEK Dušan: Výskyt medúzky sladkovodní (<i>Craspedacusta sowerbii</i> Lankester, 1880) na jihovýchodní Moravě - - - - -	61
MACHAČ Ondřej: Pavouci a sekáči na kmenech stromů Hostýnsko-vsetínské hornatiny - - - - -	64
KONVIČKA Ondřej: Příspěvek k rozšíření mykofágního brouka <i>Derodontus macularis</i> (Fuss, 1850) (Coleoptera: Derodontidae) na východní Moravě - - - - -	68
VÁVRA Jiří Ch., BOBOT Ludvík & KONVIČKA Ondřej: Rozšíření lesana <i>Elateroidea flabellicornis</i> (Schneider, 1791) (Coleoptera: Lymexylidae) v České republice - - - - -	70
STANOVSKÝ Jiří & KOLONIČNÝ Lubomír: Přehled brouků (Coleoptera) lokality Bylničky v Bílých Karpatech - - - - -	74
JANOVSKÝ Milan, KOPEČEK František, BĚLÍN Vladimír & LAŠTŮVKA Zdeněk: Motýli Záhořské nížiny - - - - -	81
EZER Eduard: První nálezy koutule <i>Clogmia albipunctata</i> (Williston, 1893) (Diptera: Psychodidae) na východní Moravě - - - - -	190
PAVELKA Karel, HAVRÁNEK Jan & DVORSKÝ Miroslav: Zimní výskyt kormorána velkého (<i>Phalacrocorax carbo</i>) v horním a středním Pobečví - - - - -	192

Aktuality a Personálie | Currents News and Personals

Jan Pavelka (29. 4. 1959 – 8. 12. 2013). Život a dílo - - - - -	212
Odešel Vladimír Elsner - - - - -	220
Vzpomínka na Vladimíra Javorka (1914–2000) - - - - -	222
Biozvěst v Javorníkách – výsledky terénní expedice pro středoškolské studenty - - - - -	227
Moravskoslezská pobočka České botanické společnosti v roce 2014 - - - - -	231
Sít'ové mapování cévnatých rostlin v okrese Vsetín mimo CHKO Beskydy v roce 2014 - - - - -	234
<i>Acta Carpathica Occidentalis</i> . Pokyny pro autory - - - - -	236